

Teksti: Veikko Ahoniemi

160-vuotias tornikello

Helsingin Tuomiokirkon viettäessä juhlavuotta voidaan esitellä kellomuseon aarteista suurin – mitoiltaan suurikokoinen kello. Se on Johan Yli-Könnin vuonna 1841 valmistama Tuomiokirkon tornikello. Tornikello valmistui jo noin kymmenen vuotta ennen kirkon lopullista valmistumista vuonna 1852.

Tornikellojen valmistus Suomessa

Suomalaisesta tornikellovalmistusta ei ole tutkittu eikä sitä kovinkaan hyvin tunneta. 1600-luvun suomalaiset tornikellot valmistettiin paikanpäällä ulkomaalaisen ”säijärimestarin” johdolla, kuten tapahtui mm. Turussa Tuomiokirkon aikakellon valmistuksen kanssa. 1700-luvun loppujakson tornikellot olivat pääsääntöisesti ruotsalaista valmistetta (vertaa Rauman raatihuoneen tornikello) tai ruotsalaisen mestarin, sepän johdolla valmistettuja kelloja. Myös rautaruukkien sepät saattoivat toimia kellojen valmistajina kuten Jokioisten kartanon seppä Stålberg, joka valmisti kartanon tornikellon vuonna 1817. Kello on edelleen kartanon viljamakasiinissa. Seuraavalla vuosisadalla suomalaiset kellosepät toimivat useasti tornikellojen valmistajina ja/tai ulkomaalaisten, pääasiassa saksalaisten ja ruotsalaisten (tukholmalaisten), tornikellojen maahantuojina ja asentajina.

Könnin tornikellot

Merkittävin suomalainen tornikellojen valmistaja kautta aikojen on ollut Könnin maanviljelijä, seppä- ja kelloseppäsuku Ilmajoelta. Ensimmäinen Könnillä valmistettu tornikello on vuodelta 1822. Kello oli tilattu juuri valmistuneeseen Senaatintaloon Helsinkiin, jossa se edelleen on käytössä liki alkuperäisessä kunnossa. Nyt tiedossa oleva viimeisin Könnin koulukunnan mukaisen tornikellon valmisti Carl Oskar Glasberg (1821-1891) vuonna 1889 Uusikaarlepyyn kirkkoon. Aikaväli ensimmäisen ja viimeisen valmistetun tornikellon välillä on 67 vuotta.

Tarkkaan ei ole tiedossa kuinkapaljon Könnin eri mestarit tornikelloja aikanaan valmistivat ja mikä on valmistuksen kokonaismäärä. Viitteitä valmistuksesta antaa Jaakko Laurila Könnin sukukirjassa (Vaasa 1949), jossa hän mainitsee valmistuksesta mm. seuraavaa: ”Tornikelloja alettiin rakentaa Könnillä 1800-luvun alkupuolella. Niiden lukumäärä ei ole tiedossa, mutta toistakymmentä niitäkin kertyy. Tornikellot valmistettiin vain tilauksesta ja kesti sellaisen valmistus kuukausimääriä, jopa vuosiakin”.

Kirja arvioi valmistuksen määrän kovin alhaiseksi nyt tiedossa olevien kellojen perusteella. Mikäli valmistuksen määrää arvioidaan kelloissa esiintyvien valmistusnumeroiden perusteella sekä oletetaan, että jokainen valmistaja aloitti valmistamiensa kellojen numeroinnin yhdestä, saadaan kokonaismääräksi kolmekymmentä tornikelloa. Tämä lukumäärä on kiistatta suurin yksittäisen kellontekijän/kellontekijäsuvun tornikellojen valmistusmäärä Suomessa. Muut suomalaiset valmistajat tekivät ainoastaan joitakin kappaleita.

Tornikelloja on valmistettu eri kokoisina. Kellotauluja on tilaajan tarpeen mukaan tehty 1-4 tauluisena sekä tunti- ja/tai minuuttiosoitimella varustettuna Pelkästään tuntinäytöllä oleva tornikello on valmistettu tilaajan toiveen mukaan mm. Tampereen vanhaan kirkkoon. Lyöntimekanismia on valmistettu pelkästään tunnit lyövänä tai sekä tunnit ja puolet tunnit

lyövänä. Lisäksi tunnetaan yksi tornikello, jossa on ollut myös neljännestuntilyönti. Tämä valmistui Helsingin Suurkirkkoon vuonna 1841. Todennäköisesti Könnit tarjosivat tilaajalle useita eri malleja ja eri hintaisia ratkaisuja, joista sitten tilaaja valitsi kustannuksiltaan ja tekniikaltaan tarkoituksenmukaisimman vaihtoehdon.

Museon tornikello

Kellomuseolla olevan tornikellon on valmistanut ensimmäinen Yli-Könnin mestari Juho Juhonpoika (1782-1855). Juho mestari on valmistunut kellon siinä olevan signeerauksen mukaan vuonna 1841 ja se on ollut käytössä aina vuoteen 1902 jolloin se vaihdettiin ulkomailta tilattuun kelloon. Vaihdon jälkeen vanha könniläinen jätettiin torniin uuden kellon viereen. Erään tarinan mukaan vuonna 1918 tornissa majailleet sotilaat tietävästi särkivät koneiston. Mahdollisesti myös tornissa satunnaisesti vierailleet ovat ottaneet kellosta helposti irrotettavia osia muistoksi. Nyt museolla esillä oleva kello on varsin pahoin vioittunut ja siitä puuttuu runsaasti osia.

Turun Tuomiokirkon tornikellon lisäksi tämä kello on ainoa suomalaisvalmisteinen kello jossa on neljännestuntilyönti. Muita vastaavia ei ole. Kirkon tilikirjojen mukaan tornikelloon on modifioitu uusi graham käyntiratas ja ankkuri vuonna 1900 helsinkiläisen kellosepän Hjalmar Bjuströmin (1859-1929) toimesta.

Tornikellon tukirauodoissa on nähtävissä usea Orisbergin, Isokyrössä toimineen rautaruukin tähtimäinen leima. Vastaava leima löytyy myös muutamasta muusta Könnin tornikellosta.

Tornikellon avulla museossa kävijä voi tutustua erinomaisesti 160 vuotta vanhan kellon rakenteeseen ja siihen jyhkeyteen miten tornikello ennen valmistettiin.

Huonokuntoisuudestaan huolimatta tämä kello antaa myös erinomaisen kuvan Könnin monipuolisesta valmistustaidosta sekä erinomaisesta työn huolellisuudesta.